

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ / UNIVERSITY OF PRIŠTINA /
УНИВЕРЗИТЕТ В ПРИШТИНЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ / FACULTY OF PHILOSOPHY /
ФИЛОСОФСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
СОЦИОЛОГИЈА И ПРАВО
Свеска 5

Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
SOCIOLOGY AND LAW
Volume 5

Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ
СОЦИОЛОГИЯ И ПРАВО
Выпуск 5

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ

СОЦИОЛОГИЈА И ПРАВО: Свеска 5
SOCIOLOGY AND LAW: Volume 5
СОЦИОЛОГИЈА И ПРАВО: Выпуск 5

Издавач

Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици

За издавача

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредници Тематског зборника међународног значаја

Проф. др Игор Ђурић

Проф. др Александра Костић Тмушић

Проф. др Драгана Станојевић

Проф. др Снежана Зечевић

Уредници свеске

Проф. др Владимир Боранијашевић

Проф. др Оливера Марковић Савић

Проф. др Зоран Недељковић

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Златко Павловић, Филозофски факултет Пале Универзитета у
Источном Сарајеву

Проф. др Славко Петаковић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Секретари редакције

Проф. др Снежана Зечевић
Милица Марјановић, асистент
Јелена Јовановић, асистент

Лектура и коректура

Др Душан Стефановић, лектор (српски)
Нина Миљковић, асистент (енглески)
Сузана Стојковић, виши лектор (руски)
Јелена Јовановић, асистент (руски)

Дизајн корица

Сања Станковић

На корицама

Слика Надежде Петровић „Косовски божури – Грачаница” (1913)
Народни музеј у Београду (инв. бр. 476)

Слої

Јасмина Живковић

Тираж

300

Штампа

Graficolor, Краљево

ISBN 978-86-6349-215-8

Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици Одлуком бр. 1506 од 7. 10. 2025. прихватило је позитивне рецензије овог Тематског зборника међународног значаја и одобрило његово штампање.

Ово истраживање у оквиру Тематског зборника међународног значаја подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

Чланци се објављују и дистрибуирају у складу са лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Радови објављени у овом зборнику се не хонораришу. Оцене изнете у чланцима лични су ставови аутора засновани на њиховим истраживањима и не изражавају мишљење Уређивачког одбора нити установе у којој су аутори запослени.

Садржај

СОЦИОЛОГИЈА

- 9 Шуваковић Урош
„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?” Или о изградњи колективног националног идентитета на основу историјског ревизионизма и стигматизације
- 33 Анђелковић Немања, Радовановић Ђорђе
Образовање и национални идентитет – добри и лоши примери из образовне праксе
- 59 Анђелковић Петар
Национални идентитет и контратрадиција у духу комуниста и мондијалиста
- 83 Базић Јован, Секулић Бојана
Реконструкције националног идентитета у Југославији
- 101 Вукосављевић Павловић Валентина
Утицај националне културе на начин управљања у приватним и јавним предузећима на локалном нивоу
- 115 Јелић Сретен, Поповић Марија
Институције за културу као чиниоци развоја руралних подручја
- 133 Лунић Томислав, Пенезић Слободан
Пут Македонске православне цркве од раскола до јединства – историјат и рефлексije
- 155 Марјановић Милица
Друштвени идентитет породица несталих и киднапованих лица кроз призму друштвене стигме

- 169 Марковић Савић Оливера
Томас Хобс о друштвеним неједнакостима
- 187 Милошевић Шошо Биљана
Категорије културе и идентитета
у часопису *Социолошки годишњак*
- 205 Миљковић Слободан
Демографска слика Рома у Косовској Каменици
- 233 Минић Ратко
Питање миграција у Новом Пазару, Тутину и
Сјеници осамдесетих година XX века
- 259 Митровић Љубиша, Величковић Дуња
Однос историје, културе и идентитета у контексту
савремених процеса транзиције и глобализације
- 275 Недељковић Зоран, Семенов Андреј
Дијалектика послушности и непослушности
у међуљудским односима
- 291 Стојић Гордана
Мода, групна припадност и индивидуализам
у теорији Георга Зимела
- 311 Шмигић Јована
Отпори према родно осетљивом језику у култури Србије
- 323 Шуљагић Сања
Улога рударства у развоју српског идентитета
у Старој Србији

ПРАВО

- 345 Боранијашевић Владимир
Сиромашко право и право на бесплатно
заступање у парничном поступку XX века
- 363 Зрнић Дијана
Владика Платон Бањалучки и Високи Дечани
- 387 Миловановић Анатолиј
Тенденциозне операције са циљем ревизије историје –
смањивање броја жртава у комплексу логора Јасеновац
- 405 Mitrović Aleksandra
Sociological-Legal Aspect of Preserving Heritage
and Memory – Our Lady of Ljeviš
- 423 Челић Душко, Грујић Здравко
Значај високог образовања за очување националног
идентитета на простору АП Косово и Метохија

Социолоґија

СОЦИОЛОГИЈА

ПРАВО

Урош В. ШУВАКОВИЋ¹

Универзитет у Београду
Факултет за образовање учитеља и васпитача
Катедра за филозофију и друштвене науке
Београд (Србија)

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?“² Или о изградњи колективног националног идентитета на основу историјског ревизионизма и стигматизације^{3,4}

Сажетак. У наслов нашег рада уврстили смо назив монографије Зорана Петровића Пироћанца (2014) која носи поднаслов: Антологија антисрпства, а садржи различите стигматизујуће изјаве светских званичника о српском народу током последње деценије XX и прве деценије XXI века.

¹ uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-2141-8698>

² У спомен на Зорана Петровића Пироћанца (1953–2015), научног сарадника Института за политичке студије, који је прикупио истоимену антологију лажи и подметачина српском народу (Пироћанац Петровић, 2014).

³ Истраживање је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, на основу Уговора о преносу средстава за финансирање научноистраживачког рада запослених у настави на акредитованим високошколским установама у 2024. години са Универзитетом у Београду – Факултетом за образовање учитеља и васпитача (бр. 451-03-65/2024-03/200138).

⁴ Непланирано, дуже времена сам писао коначну верзију овог рада. Писање је окончано 4. августа 2025. године, на тридесетогодишњицу геноцидне акције хрватске војске под називом „Олуја”, којом приликом је убијено преко две хиљаде Срба из Републике Српске Крајине, а протерано њих око 250.000. Тиме је Хрватска остварила свој национални програм који је формулисао још Анте Старчевић (Крестић, 2024).

Наше излагање ћемо засновати на концепту „изградње нација” и, са њим повезаним, концептом „изградње држава”, пошто је врхунац еманципације сваке нације настанак њене националне државе.

Све ово је повезано са колективним идентитетом: ми *насѝрам* они; жртве *насѝрам* злочинци; убијени *насѝрам* починиоци геноцида!

Држећи се тога да наука треба да разматра савремене проблеме, ми ћемо у нашем раду, на примеру Босне и Херцеговине, показати како се на идеји да су Муслимани „жртве” рата у Босни и Херцеговини гради бошњачка нација, док се истовремено на идеји да су Срби злочинци и изазивачи ратова, стигматизује српска нација, у циљу не само њене националне, већ и државне деконструкције. Историјски ревизионизам допушта да починиоци геноцида над Јеврејима, Русима, Пољацима, Србима и Ромима током Другог светског рата – Немци, буду „спонзори” Резолуције Генералне скупштине ОУН о томе да су Срби починили „геноцид” у Сребреници. Десет година пре усвајања те резолуције, Срби су по светским историјским скуповима бивали оптужени да су изазвали Први светски рат (в. нпр. Clark, 2014).

Удружени, историјски ревизионизам и стигматизација, разарају тако национални идентитет једне нације – Срба, творећи истовремено национални идентитет друге нације – Бошњака (напомена: Срби су били у грађанском рату у БиХ против Муслиманима као зараћене стране, тада назив Бошњаци уопште није био у употреби) или треће – Косовара (назив који не прихватају, додуше из различитих разлога, ни Срби ни Албанци на КиМ).

Ова врста социјалног инжењеринга може да буде подлога само нових конфликта, па га зато не би требало чинити. Чак и када политичке одлуке иду својим путем, научна истина (историјска, социолошка...) мора да остане на најбољем трагу истине. На жалост, то је тешко постићи онда када се политички ставови намећу као „врхунске истине”, што се у савременом свету редовно чини.

Кључне речи: историјски ревизионизам; стигматизација; национални идентитет.

Уводне напомене – о идентитетима

Иако је Ериксон засновао овај појам на индивидуалном идентитету, у својој књизи *Дејство и груписање* (1950), обим појма је нужно проширен и на друштвено груписање, будући да је и сам Ериксон појам увео интеракционалистички. Његова рад постаје запажен тек са обновљеним издањем ове

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?” Или о изградњи колективног националног идентитета ...

књиге (Erikson, 1963), да би са убрзавањем процеса глобализације он ушао у свакодневну употребу и био коришћен у многим значењима.

Основно питање у расправама о глобализацији је: како сачувати сопствени идентитет? Није ли идентитет управо оно што је данас, у „глобализирајућем свету” (Д. Ж. Марковић), највише угрожено? Нама се чини да јесте и да се остварује опомена коју је пре четврт века изрекао Ален Турен да, осим у ситуацији да се глобализација не схвати као културна размена, уместо као наметање свог модела другима,

„имати грађански рат светских размера између оних који контролишу мреже технологије, финансијског капитала и информација, и свих оних индивидуа, група, нација и заједница које осећају да глобализација представља претњу њиховом идентитету.” (Touraine, 2000, стр. 13)

Управо је због настојања САД и „колективног Запада” да изврши глобални инжињеринг и позападњачење различитих нација, држава, култура, па и цивилизација, и дошло до остваривања Туреновог предвиђања, а XXI век је постао „век идентитета.” (Марковић, 2013, стр. 5)

Карактеристично за идентитете јесте да појединци или колективи сами себи приписују одређене, типичне особине. У том смислу, идентитети су самоодређења појединца, групе или колектива. Међутим, истовремено са том самоодређујућом карактеристиком, постоји и поглед на појединца, групу или колектив од стране другог појединца, групе или колектива. Дакле, како нас други виде. Ова два виђења, нису идентична: прво, наше о себи самима, по правилу је по нас повољније од другог, које је почесто изразито неповољно и стигматизирајуће.

Према томе, идентитет се увек гради у односу: ја \neq ти односно ми \neq они. Идентитети су увек корелативни појмови, пошто се одређују као различитост у односу на друге појмове исте класе (нпр. друге појединце, друге породице, друге нације, друге конфесије, итд.). Управо то прављење дистинкције у односу на Другост је битна карактеристика свих идентитета, али и потенцијални извор конфликта. Јер идентификација значи и одбрану тих вредности путем којих се идентификујемо, у тренутку када оне бивају угрожене.

Лични идентитет је прилично јасно разликовати, у односу на колективни, будући да се односи на индивидуу, те је већ одређен и самом чињеницом да је свака личност уникална. Међутим, иако многи аутори, међу којима и неки врло угледни српски (Голубовић, 2007, стр. 181) праве дихотомију између личног и колективног идентитета, што свакако није нетачно, ми сматрамо да би ипак методолошки било исправније унети и средњи члан, те би таква класификација осим индивидуе и колектива обухватила и групу, односно групни идентитет.

„Ако општа социологија разликује глобалне (тоталне) друштвене групе од парцијалних друштвених група, онда је прилично јасно да нису исти облици груписања нпр. породица, група навијача, припадници неке конкретне професије, становници неког насеља, дакле као облици груписања на микро плану или плану средњег обима и нација као макро (глобална, тотална) друштвена група. На пример, породични идентитет би исправније било именовати као групни, док је национални идентитет свакако колективни.” (Шуваковић, 2024, стр. 952–953)

Без обзира да ли говоримо о микро, мезо или макро нивоу друштвеног груписања, дакле да ли говоримо о парцијалној или глобалној (тоталној) друштвеној групи, она мора да поседује одређене елементе: делатност, припадништво (тј. чланство код организација), друштвени односи унутар групе, систем вредности који група усваја или изграђује, и свест о припадности одређеној друштвеној групи (Митровић, 1997, стр. 294). Управо је та свест о припадности друштвеној групи основа идентитета.

Елементи националног идентитета

Одређивање елемената националног идентитета свакако зависи од тога како дефинишемо нацију. Начелно, могуће је разликовати два приступа, који иако се често посматрају као супротстављени заправо то нису.

Први, који се темељи на (иначе тачној) идеји да је врхунац развоја сваке нације настанак националне државе. Отуда, опат Сјејес и дефинише нацију као „скуп уједињених индивидуа које стоје под заједничким законом, а које заступа иста законодавна скупштина” (l'abbé Sieyès, цит. према Тадић, 1996, стр. 293). Зато и нације настају са настанком капитализма и буржоаског друштва, када се у Европи, као њихов оквир, формирају националне државе (XIX век). „Свака нација своју државу и сва нација у једној држави”, захтев је који поставља италијански револуционар и оснивач Младе Италије Ђузепе Мацини (цит. према Ратковић и Ђетковић, 1999, стр. 207). У том смислу, националне државе у Европи XIX века производ су револуционарних захтева младе буржоазије: индивидуализма, с једне стране, али и отварања демократских перспектива за подјармљене нације, кроз право на самоопредељење и стварање независних држава. Наш теоретичар (и практичар) политике, професор Најдан Пашић овај захтев формулише другим речима: „Као што нација тежи држави, тако и држава тежи нацији” (Пашић, 1993, стр. 723). Ова Пашићева опсервација је више него актуелна у савремености, првенствено због другог дела његовог цитата.

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?” Или о изградњи колективној националној идентитету ...

Друђи приступ разумевању настанка нација је хердеровски, романтичарски, заснован на заједници културе (в. Ракић, 2020; Ракић, 2021), језика, порекла, обичаја, митова (в. Шљукић, 2011)⁵, заједничкој историјској територији. Наравно, у хомогенизацији свих ових елемената, важну улогу има национално школство (Шљукић, 2021, стр. 324), као и јавно делајући национални интелектуалци који на наведеним темељима стварају националну идеологију⁶. Та национална идеологија не представља нешто што је метафизичко, већ је заснована на извесној заједничкој, националној митологији, при чему митови, ма колико улепшавани током свог преношења с колена на колена, нису лишени стварне основе у реалним историјским догађајима. Тако и долази до националних покрета за уједињење у јединствену националну државу, али и покрета за национално ослобођење (и уједињење) оних народа који су били под окупацијом, што посебно карактерише јужну Европу. Међутим, за разлику од првог модела који је државоцентричан, „романтично-хердеровски појам нације има екстатично значење заједништва језика, културе и историје, које прелази границе држава и сукобљава се са њима” (Тадић, 1996, стр. 298). Ово, свакако, води и већој конфликтности код нација формираних на оваквом моделу, посебно у ситуацијама ако нису биле довољно историјски снажне да се изборе за Манцинијев захтев живота читаве нације у једној држави.

„Национално ’биће’ се нарочито изражава у међународним сукобима који потенцирају националну солидарност и доприносе државној кохезији, или, у случају национално хетерогених држава, јачају сепаратистичких покрета. Уз класне сукобе, национални сукоби спадају међу најважније, а по својој разорној снази представљају најтеже сукобе који кулминирају у ратовима.” (Тадић, 1996, стр. 300)

То „национално биће”, свакако почива на одређеним, специфичним вредностима, на шта указује и Вебер констатацијом да и сâм појам нације

⁵ Позивајући се на разумевање друштвених функција мита код Диркема и Малиновског, Шљукић наглашава како нема људског друштва које може да опстане без друштвене солидарности и идентитета, као ни легитимације друштвених институција и структуре, моралних начела и друштвене праксе. Према Шљукићевој интерпретацији, свако (нагл. У.Ш.) друштво има потребу за митовима. „Мит је део сваке културе, схваћене као начин живота одређене друштвене групе ... Нема друштва без митова и став о модерном друштву као друштву без митова, највероватније [је] само још један мит” (Шљукић, 2011, стр. 23).

⁶ Један кратак и сажет, а хвале вредан хронолошки преглед утицаја српских интелектуалаца у конституисању модерне Србије дао је академик Михаило Марковић (2009, стр. 191–211). Значајно шири и детаљнији преглед (в. код Симеуновић, 2019).

„спада у сферу вредности” (Weber, 1976, стр. 27). Много година потом, и Дугин ће, с правом, негирати постојање универзалних вредности човечанства констатацијом како

„вредности које се савременом Европљанину или Американцу чине ’схваћљивим’, за савременог Кинеза, Индуса или Руса уопште нису такве. Оне могу бити привлачне или одбојне, али је главно то да нису универзалне. Ништа у историји већине човечанства, изузев искуства западних земаља, не сведочи о томе да су се те вредности свуда самостално развиле, и нису биле наметнуте на колонијалан начин, малтене силом.” (Dugin, 2013, стр. 234)

Као уобичајени елементи којима се одређује нека нација, издвајају се: заједничка прошлост, заједнички језик (и књижевност)⁷, заједничка традиција, обичаји, ритуали, заједничка култура, заједничка религија, заједничка, „историјска” територија, итд., али и национална митологија као везивно ткиво („цемент”) напред наведених елемената. Међутим, како исправно указује академик Попов, ови елементи долазе до посебног изражаја „у оквирима заједница јединственог природног порекла, тј. образованих на етничкој основи” (Попов, 2007, стр. 17). Сличног је становишта и академик Екмечић, који на основи (не)постојања заједничког етничког порекла разликује *суверене од синтетичких* нација.

„Синтетичка нација је окупљање делова разних народа, на основама вештачки изграђене свести о заједници ... Битна разлика између вештачке и суверене нације је у томе што се ова прва може измислити и кратком политичком поступку увести у живот, а суверена нација је настајала несвесним социјалним процесима, који су трајали више векова.” (Екмећић, 2002, стр. 51, 52)

Ентони Смит синтетизује ова два „извора” националног идентитета, указујући да су његови битни елементи: 1) историјска територија, односно домовина; 2) заједнички митови и историјска сећања; 3) заједничка масовна, јавна култура; 4) заједничка законска права и дужности свих припадника нације; 5) заједничка економија с територијалном мобилношћу неке нације” (Smit, 2010, стр. 29–30). Смит учача да постоји и преклапање одређене „историјске територије” код нације и државе, с обзиром на то да се обе позивају на начело суверености (Smit, 2010, стр. 31). Међутим, нација је

⁷ Академик Михаило Марковић је указао да је народна поезија „више од свега, допринела очувању идентитета српског народа” [у време Отоманске окупације, прим. аут.] (Марковић, 2009, стр. 191).

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?” Или о изградњи колективној националној идентитету ...

и „заједница митова и сећања, као што је то етнија”, али је истовремено и „физичка територија”. Територија је, према његовом схватању, извесно опредмећење нације и отуда веза између нације и државе (Smit, 2010, стр. 68). У свом закључку, Смит је јасан: нема нације без ресентимана на територијална „света места”, нити је могуће говорити о нацији без постојања њеног територијалног опредмећења које је заправо – држава.

Према свему, јасно је да је нација заснована на прошлости која се ствара кроз одређене историјске наративе и социјализује кроз културу памћења.

„Појединац призива своја сећања помажући се оквирима друштвеног памћења. Другим речима, разне групе на које се разлаже друштво кадре су да у сваком тренутку реконструишу своју прошлост. [...] најчешће је искривљују док је реконструишу. Свакако да постоји много чињеница, много детаља чињеница, које би појединац заборавио кад други не би чували памћење за њега. [...] друштво тежи да из свог памћења склони све што би могло да раздваја појединце, да међусобно удаљи групе.” (Албваск, 2013, стр. 309, 310)

И овде је важно уочити разлику: историја интерпретира оно што одабере из прошлости према научним и, често, ваннаучним критеријумима.⁸ Историја, међутим, користи научну методологију за утврђивање чињеница, а друго је питање колико ће те чињенице бити доступне широкој јавности или остати у уском кругу проучавалаца неког одређеног питања. Култура памћења социјализује оно што је потребно да би се подржао одређени, званични, наратив.⁹ Резултати историје су научне монографије и чланци, резултати колективног памћења су споменици (у најширем значењу тог појма). За разлику од колективног памћења, на коме се организовано ради (обично од стране државе и њених институција), култура сећања је спонтани процес, чији се елементи преносе (често спонтано и модификују) с генерације на генерацију. Да би сећање остало опредмећено, оно се претвара у организовано памћење, али оно што ће бити упамћено се селекционише

⁸ Историју државе често прилагођавају политичким потребама, не хајући много за фон Ранкеов захтев да догађаје треба интерпретирати онако како су се догодили. Најбољи пример за ово је потпуно различита историјска интерпретација савремене југословенске историје, у различитим државама насталим по разбијању некадашње заједничке државе.

⁹ Тако је, нпр., још Арчибалд Рајс, по окончању Првог светског рата, инсистирао на потреби изградње споменика који ће славити и памтити славне дане српске борбе за слободу Отаџбине током Првог светског рата, истовремено упућујући критику Србима, посебно грађанима за разлику од сељака, да то не чине или недовољно чине. (в. Шуваковић, 2025, стр. 112–127).

(и идеолошки обликује) од стране државе, о чему се старају „државни идеолошки апарати”, међу којима централно место у савремености игра школа (Алтисер, 2015). Свакако, у различитим периодима друштвеног развоја, инсистира се на памћењу једних или других догађаја, врши се њихова модификација и (ре)интерпретација. Међутим, за разлику од неопредмећеног и спонтаног колективног сећања, колективно памћење, једном када је опредмећено, тешко се може просто избрисати „гумицом”. Оно постаје саставни део друштва, коме се поклања више или мање пажње. Па чак и када се споменици сруше, минирају, униште, то не значи да је у потпуности елиминисано деловање трансмисије њихове поруке; она је добила можда другачији медији који је њен носилац и вероватно је да се трансмисија неће обављати у свој њеној пуноћи, само то не значи да ће они бити избрисани из колективног памћења (в. Вучковић, 2021).

Јан Асман када говори о „културном сећању” наглашава да се оно дефинише „кроз врсту идентитетског одређења у позитивном (’то смо ми’) или негативном (’то је наша супротност’) смислу”, при чему наглашава како „залихе знања” похрањене у културном сећању праве јасну дистинкцију према критеријуму припадности „између сопственог и страног. Приступ и пренос знања не настаје из ’теоријске радозналости’, него из ’need for identity’ (’потребе за идентитетом’). Међу шест карактеристика ’културног сећања’ које издваја, овај класик на прво место ставља ’учвршћивање идентитета” (Асман, 2015, стр. 64–68).

Према томе, без (обликоване) прошлости, нација нема ни будућност. Тешко да може бити и оформљена, поготову не без примене великог насиља.¹⁰ Оно што је свакако врхунац конституисања нације, јесте стварање сопствене националне државе. Она се за то припрема стварањем других институција: школа на националном језику, универзитета, академија... Настанак националне државе је врхунац развитка једне нације. С друге стране, историјске околности доводе до тога да прво настане држава, да би се потом стварала нација за ту државу, баш како је то Најдан Пашић и приметио.¹¹ Једнако тако, „старе нације” се спремније да „утапају” свој идентитет у супранационалне

¹⁰ У процесу формирања или еманципације нације, насиље може да буде легитимно уколико се ради о нпр. антиколонијалној и нардноослободилачкој борби против окупатора. Међутим, и тада мора да постоји неко „сећање” на заједничко порекло, исконску територију, заједничке митове и сл. које је колонизатор или окупатор својим чином покушао да поништи.

¹¹ Покушај стварања нације „Косовара”, јесте настојање западних земаља да и на тај начин потврде тзв. „косовску државност” по њеном самопроглашењу (уп. Попић, 2021). Како ћемо касније видети, прво је створена Босна и Херцеговина унутар социјалистичке Југославије, па деценијама касније Муслимани као нација, па опет деценијама касније Бошњаци у дејтонској Босни.

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?” Или о изградњи колективној националној идентичности ...

творевине¹², док нације које треба да потврде дату им државност никако не желе да улазе у такве пројекте. Ипак, чак и када исказују спремност за ступање у неке супранационалне интеграције, ни старе нације нису спремне да негирају сопствени идентитет, у корист неког новоствореног. И то је управо проблем са стварањем европског идентитета (в. Шуваковић, 2015; Фукујама, 2022, стр. 170), али и са „извозом демократије” у друге делове света пошто, како примећује Фукујама позивајући се на Хердера, вештина и принуда не могу „одједном преобратити страни регион у другу Европу” (Фукујама, 2022, стр. 78). Фукујамин закључак има веома смисла, посебно ако имамо у виду збивања повезана са „Арапским пролећем”.

Друштвени инжењеринг у креирању нација

Од Другог светског рата до данас, уједињене нације су „богатије” за преко 140 нових држава и толико „признатих” нација. Свакако, велики број њих је настао као резултат антиколонијалне борбе, те се то може третирати као природан, спонтани ток у еманципацији тих нација. Оне, у национално идентитетском смислу, нису имале ништа, или врло мало, заједничког са својим дојучерашњим метрополама.

Бајар (2009, стр. 387) формирање националног идентитета описује кроз два могућа тока: а) „конфликтан, ненамеран и врло несвестан процес” где се преплићу они елементи који, неколико њих у стицају – не нужно сви кумулативно – творе нацију, и, потом националну државу; б) планско, систематско креирање „апарата за политичку контролу од неке друштвене класе или партије”.

Овај други процес ми именујемо као креирање „антинације” и она увек почива на негативном наративу у односу на нацију и државу у односу из које се одваја нови национални идентитет. То значи и на стигматизацији нације и државе из које се изводи „антинација”. Дакле, главна одлика овако створених нација није *постојање* специфичног Ми у односу на специфично Они, које је спонтано изграђивано кроз вековно стварање тих специфичности и односа према Другости, већ *друштвено креирање* разлике у односу на стару, суверену нацију, и то у релативно кратком временском периоду, политичким декретима. Као добру илустрацију тог процеса можемо узети мање-више, све „постсовјетске” нације које се стварају и почивају на антируском наративу. Тај наратив је изазвао последично и рат у Украјини (Шуваковић, 2023). Гиденс, саркастично, примећује како су „у поређењу са Европом, САД ’стара’ држава”. И додаје: „Чак је и Русија ’нова’” (sic!) (Гиденс,

¹² Нпр. Срби у Југославију.

2009, стр. 248). Пре тога, још је Бжежински¹³, Украјини давао капацитет не само нове европске нације, већ и нације која треба да утиче на трансформацију Русије!

„Украјина, нови али важан простор на евроазијској шаховској табли, представља геополитички стожер због тога што *само њено постојање као независне земље помаже преображају Русије* (нагл. У.Ш.). Русија без Украјине више није европска империја. Русија без Украјине и даље може да се бори за империјални статус, али би она тада постала претежно азијска империјална држава, која би се највероватније увукла у изнурујуће сукобе са национално пробудженим становницима средње Азије.” (Бжежински, 2001, стр. 47)

Дакле, није идеја креирања украјинске нације и независне државе – који је у историји пре распада СССР-а постојала свега четири године – била остваривање права на самоопредељење, већ је идеја била да се тиме постигне слабљење Русије, њеног геополитичког и геостратешког положаја. Зато је створена нова држава, нов језик, нова црква, нова нација, зато је мењана историја, спаљиване руске књиге, рушени споменици не само Русима ослободиоцима из Другог светског рата већ и Русима великим уметницима, а с друге стране сарадници Хитлера проглашавани „херојима Украјине”. И све то на темељу стигматизације Руса и Русије, уз неизбежан конфликт са сопственим становништвом које је осећало пуну идентификацију са Русијом, бар када се ради о источним деловима Украјине.

Слично се десило и са Југославијом, само су последице наступиле неколико деценија раније. Југословенску државу су створили Срби, уједињењем са Хрватима и Словенцима који су бежали из Аустроугарске, као поражене стране у рату. Име државе (Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца), јасно опредељује њен национални састав. Из Југославије су, њеним разбијањем, изашли Хрвати и Словенци (са нешто увећаном територијом), али и: Муслимани, Македонци и Црногорци. Све ове нације су настајале у периоду после II светског рата, конституишући се као „антинације”, дакле на антисрпском наративу, издвајајући се из српског националног (и етничког) корпуса. Антисрпски наратив ових нација је грађен у социјалистичкој Југославији на стигматизације Срба као „хегемониста”, а у периоду разбијања Југославије и творбе њихових националних држава, као „четника” и „комуниста” (истовремено), „антидемократа”, „поробљивача”, „великосрба”, итд.

¹³ Који је и практично-политички подржао „еуромајдан”, као обојену револуцију која је, са одложеним дејством, детонирала ратни сукоб који се од 2022. води на подручју Украјине.

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?” Или о изградњи колективној националној идентитету ...

Од три наведене нације, извесно је да је у процесу њеног конституисања највећа стигматизација Срба вршена када је у питању настајање муслиманске нације.

Коминтерновске оштрижбе за „великосрпску хегемонију” у Краљевини СХС/Југославији као „шамници народа” као основ за стварање нових, антинација у социјалистичкој Југославији

„Коминтерна је између два рата, поред осталог, била опседнута судбином Југославије и развојем активности које би могле да доведу до распада. Српско питање појављује се као изведено из источног питања. Строго узевши, за Коминтерну и није постојало српско питање, већ питање осталих народа у Југославији којима би Срби требало да помогну да се из Југославије отцепе и да постану независне државе, уједињене у од Стаљина замишљеној ’балканској федерацији’” (Чкредић, 2018, стр. 229).

Клеветање Срба је почело већ самим стварањем југословенске државе, 1918. године. Нације које су до тада сачињавале Аустроугарску, врло брзо су показале своје сепаратистичке намере, из чега су се изродили антисрпски, расистички и уједно сепаратистички покрети, код Хрвата „ушаше” које су починиле над Србима геноцид током Другог светског рата, али и код становништва на подручју Јужне Србије (данашње Северне Македоније), где делују такође сепаратистичке, пробугарске комите, потом ВМРО. Тај сепаратистички савез хрватских ушаша и пробугарске македонске ВМРО је довео и до убиства југословенског краља Александра, 1934. године у Марсеју. Све је било засновано на пропагандним идејама о „Србима тлачитељима”, „великосрпској хегемонији”, „српској окупацији”, Југославији као „версајској творевини”, итд. Овакве ставове је подржавала и Комунистичка партија Југославије, практично све до избијања Другог светског рата 1939. године. Када је Коминтерна променила свој став и сложила се да Југославију не треба разбијати, те да треба радити на стварању антифашистичког народног фронта, тада је и КПЈ изменила своју политику према Југославији.

Иако је лично Тито признао да већину партизанског покрета у Југославији сачињавају Срби (Тито, 1942), то му није ни мало сметало да већ током Другог светског рата твори нове нације на предратном коминтерновском антисрпском наративу. Већ се у склопу одржавања Другог заседања АВНОЈ-а расправља о стварању будућих република као националних федералних јединица. О Србији се није расправљало. Готово да рат није ни завршен, а већ је прокламована црногорска, убрзо и македонска нација. Не треба ни наглашавати да су обе ове нације изведене из српског етничког корпуса.

Са творбом муслиманске нације је ишло нешто спорије. Иако су и југословенски Муслимани (тако названи и признати, са великим М као и све остале југословенске нације) кодификовани тек Уставом СР Босне и Херцеговине из 1974. године, они се већ на попису из 1971. године појављују као категорија „Муслимани – у смислу народности” (Симић, 2004, 15. фебруар), док су у претходним пописима били квалификовани на различите начине, али не у смислу народа, већ вероисповести. Тако се нпр. у попису 1953. године исламско становништво у Босни и Херцеговини изјашњавало као „Југословен – неопредељен”¹⁴, док је за лица која нису хтела да се национално изјасне, а нису била југословенског порекла стајала могућност „национално неопредељени” (Симић, 2004, 7. фебруар). Радило се заправо о томе да ли тај национално неопредељени грађанин има или нема словенско етничко порекло, што је Вида Томшич и експлицирала на седници Извршног бироа Председништва СКЈ, 10. марта 1971, на начин принципијелног залагања за националну равноправност.¹⁵ Јер, ако имају словенско етничко порекло онда су, када се радило о припадницима ислама у БиХ, у највећем броју случајева, етнички Срби и, у веома малом уделу, Хрвати. Ово потврђује и историчар Богумил Храбак, који је извесно био југословенске и социјалистичке оријентације, када пише о саставу међуратне „арбанашко-турске” странке Џемијет, која је деловала на подручју Косова и Метохије и Македоније, док је муслимане Босне и Херцеговине заступала Југословенска муслиманска организација (ЈМО). „Постојали су и други, не чисто партијски обзир, који су нагонили македонске и косовске Турке и Арбанасе да се одрже као посебна скупина; они су у Босанцима гледали људе који су етнички и језички били повезани са Србима и Хрватима, док су се џемијетлије осећали као нешто туђе том елементу и држави тог елемента” (Храбак, 2003, стр. 143; уп. нпр. Деспотовић, 2019).

У сваком случају, од пописа 1971. године преко измена уставних текстова југословенских република и саме федерације 1974., Муслимани су постали – нација. Социјалистичка република Босна и Херцеговина је, по свом Уставу из 1974. године, имала три конститутивна народа: Муслимане, Србе и Хрвате. Проблем је, међутим, остао нерешен: свима је било јасно

¹⁴ Оваква формулација је највише одговарала формулацији из Програма Југословенске муслиманске организације (ЈМО) др Мехмеда Спаха из 1920. где се констатује како се „д.х. Муслимани нијесу никад отуђили на својој домовини, ни свом народу, ни свом језику. Они су задржали све биљеге чистог национализма, а нијесу свјесни само племенског имена [...] Југословенство држимо најприкладнијим путем зближавања и уједињавања” (према Маликовић, Раствојић, Шуваковић, 2008, стр. 120).

¹⁵ „Ако смо на становишту равноправности народа и народности, онда треба да престанемо да у попису ређамо народе и народности по величини и по томе да ли су словенског или несловенског порекла” (Симић, 2004, 7. фебруар).

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?“ Или о изградњи колективној националној идентитету ...

да су босански Муслимани имали своје етничке корене у српском (и веома малим делом хрватском) етничком бићу. Овде се десило то да је из вере створена нација, а да се само то прихватање ислама као вере дела БиХ становништва одвијало кроз исламизацију у време Отоманске окупације ових простора. Парадокс је у томе што се та разлика истиче у земљи која инсистира на атеизму. У сваком случају, било је потребно изградити и нове „демаркационе линије“¹⁶ које ће раздвојити новостворену муслиманску нацију од Срба. Тај посао започет у Титовој Југославији, настављен је у процесу њеног разбијања 90-их година ХХ века.

*Стијмајизација Срба у сврху креирања нових,
јосијугословенских (анти-)нација и њихових
националних држава*

Уколико изузмемо актуелно русофобију држава западне хемисфере, вероватно је да не постоји пропагандно оклеветанија нација од – Срба.

Пошто је разбијање Југославије у односу на Македонце (1992) и Црногорце (2006) протекло без икаквог сукоба, постаје прилично јасно шта је било у основи ратних сукоба и у Хрватској и у Босни и Херцеговини. Непризнавање идентичног права које је признато Хрватима и Муслиманима – права на самоопредељење „до отцепљења“¹⁷ од Југославије – у односу на Србе који су то исто право имали као конститутивни народ и у Социјалистичкој Републици Хрватској и у Социјалистичкој Републици Босни и Херцеговини (СР БиХ) у односу на те две југословенске републике, због чега су се Срби и залагали за очување Југославије, полазивши од претпоставке да је једноставније бранити опцију опстанка у међународној признатој држави, него аргументовати да је потребно стварање нове државе. Испоставило се да оно што је у складу са логиком и међународним правом, није било у складу са вољом западних сила, а у том случају она је надвладала, стварајући пре-седане који би у данашње време могли да резултирају избијањем и Трећег светског рата.¹⁸

У сврху представљања Хрвата, Муслимана (и Словенаца) као жртава, како би придобили симпатије западног дела света за разбијање јединствене

¹⁶ „Међе“, како то изговара глумац Жарко Лаушевић (Алија/Илија) у филму „Нож“ (<https://www.youtube.com/watch?v=cSSneThoxyU>), снимљеном по истоименом роману писца Вука Драшковића.

¹⁷ Како је стајало у Уставу СФРЈ из 1974.

¹⁸ Уколико не сматрамо да се он већ води, само на ограниченом простору и нижим интензитетом од нуклеарног.

државе, Срби су истовремено, као народ, представљани и као „комунисти” и као „четници”¹⁹, што је био само један од начина невиђене стигматизација српског народа²⁰. Није било само стицање симпатија Запада и статуса жртве разлог вођења антисрпске кампање. Осим тога, било је потребно показати и „херојство” те жртве. „Херојска жртва” јесте она која се митологизује и ставља у темељ нове нације и њене државе. Отуда су и вођени ратни сукоби, чак и у ситуацијама када је било могуће постићи миран разлаз, какав је постигнут у случају Македоније и Црне Горе. Пример за то је „десетодневни рат у Словенији”, који је заправо представљао словеначки злочин над голобрадим младићима – припадницима ЈНА, које је у акцију заштите југословенских граница упутило тадашње Савезно извршно веће под председништвом Хрвата Анте Марковића, пошто је Председништво СФРЈ било у блокади, па није могло да изврши своје уставно овлашћење (в. Колшек, 2005). Хрватски председник Фрањо Туђман је јавно, у свом говору на Тргу бана Јелачића у Загребу, маја 1992. године, изјавио као „рата не би било да га Хрватска није жељела”, објашњавајући да је он у функцији остваривања хрватске државности.

Рат који се водио у Босни и Херцеговини (1992–1995), водио се заправо за стварање унитарне, муслиманске државе. Проблем је, међутим, био у томе, што су по Уставу СР БиХ постојала три конститутивна народа, од којих су два желела да живе у својим матичним државама: Хрвати у Републици Хрватској, Срби у Савезној Републици Југославији, скупа са другим деловима српског народа. Дакле, идеја Муслимана је била да се призна БиХ као

¹⁹ У тренутку западног тријумфа над распадом СССР-а и совјетског блока, оптуживати било кога за комунизам значило је, у западном јавном мњењу, исто што и упрети прстом у некога да је Јеврејин у Хитлеровој Немачкој. Нажалост, ове оптужбе је користила и тадашња опозиција у Србији, надајући се да ће добити западну подршку да дође на власт у Србији, не разумевајући или их не интересујући да тиме штете укупном националном интересу српског народа. Слично је и са лансирањем паролe „Слобо – Садаме”, у тренутку када је Америка започела Први заливски рат. С друге стране, пошто четнички покрет није остао упамћен по добру, посебно међу исламским становништвом током Другог светског рата, онда је разумљиво зашто су Срби истовремено представљани и као четници, пре свега у муслиманској, али и у хрватској ратној пропаганди.

²⁰ Најисцрпнију историјско-социолошку и политиколошку анализу западне стигматизације српског народа током читавог XX века дао је Слободан Вуковић (в. Вуковић, 2018; уп. Шуваковић, 2020), док је рад Зорана Петровића Пироћанца (2014) значајан као прикупљање и документовање извора – изјава различитих државника, политичара и јавних личности које су доприносиле стигматизовању Србије и Срба, користећи језик мржње, у периоду разбијања социјалистичке Југославије и постјугословенском раздобљу. Оба аутора су белодано показала да су многе од тих пропагандних изјава у духу антисрпског наратива имале чисто расистички карактер.

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?” Или о изградњи колективної националној идентичности ...

држава Муслимана, који би онда временом обезбедили апсолутну већину у тој држави, што је за друга два народа било неприхватљиво. На жалост, такву идеју је подржала и ондашња америчка администрација. План за мирно решење ситуацији у БиХ, који је сачинио португалски амбасадор Кутиљеро, а потписали лидери и Срба и Хрвата и Муслимана у БиХ, пропао је оног тренутка када је амерички амбасадор у тада још увек постојећој СФРЈ Ворен Цимерман сугерисао муслиманском лидеру Алији Изетбеговићу да свој потпис са плана повуче, што је и сам, премда индиректно, потврдио у својим мемоарима (Zimmermann, 2003: стр. 126–128; уп. Ковачевић, 2007, стр. 91). Уследило је америчко признање независности БиХ 7. априла 1992., а потом и од стране држава Европске заједнице (ЕЗ). Тако је избио троипогодишњи ратни сукоб у Босни и Херцеговини. Чак су и неки од нај-угледнијих припадника америчког естаблишмента критиковали америчко признање БиХ као „будаласто”, указујући на непостојање некакве босанске државности у историји, већ на чињеницу да се ради о „вештачки створеној административној јединици” у Титовој Југославији.

„Понашамо се као да покушавамо да натерамо Србе назад, у митску Босну, која никада није постојала у историји. Не постоји босански језик, не постоји босанска култура. Ако погледате српску историју, шестсто су се година борили да над њима не доминирају муслимани. Зашто би САД прекршиле сопствени принцип самоопредељења да би их бомбардовале, зашто би их наши медији називали Србима сепаратистима, како се то одвајају од нечега што никада није постојало? Верујем, оно што треба да урадимо, је да створимо или признамо муслиманску државу и дозволимо другим националностима да се осамостале или придруже Хрватској или Србији у зависности од случаја, а не да се мешамо у балкански *раји* који се не може завршити, чак и ако ја добијемо.” (Кисинџер, 1995, нагл. У.Ш.)

Међутим, под утицајем спољњег фактора, Хрвати су мање-више деловали у савезништву са Муслиманима. На почетку сукоба су тако на референдуму о отцепљењу СР БиХ од СФРЈ заједнички покушали да прегласају Србе као конститутивни народ, потом су на појединим деловима БиХ били у сукобу са Муслиманима, да би 1994. били приморани да прихвате *Вашињтонски сјоразум* којим се створена муслиманско-хрватска Федерација БиХ, која ће касније постати један од два ентитета дејтонске БиХ.

Како је и сам Кисинџер уочио, пошто није било босанске државности у историји²¹, језика, културе, ваљало је креирати нову нацију. То се чинило стигматизацијом Срба у рату у БиХ и приписивања статуса жртве

²¹ Јесте постојала српска државност на том простору, до 1463. године.

Муслиманима којима је придаван ексклузивитет на БиХ државност уз занемаривање чињенице о три конститутивна народа из периода социјалистичке уставности. ширени су лажни стереотипи и Србима „агресорима”, „четницима”, масовним „силоватељима”, „убицама”, „убицама беба”, „оснивачима концентрационих логора”. За ту сврху је ангажована иста маркетиншка агенција која је пропагирала идентичне стереотипе за потребе хрватске ратне пропаганде – Рудер Фин. Етнички стереотипи су ширени путем масовних медија, укључујући и кинематографију (Шуваковић, 2010). Председник Србије, који је сматран и лидером Срба на читавом југословенском простору, Слободан Милошевић²², изједначаван је са Хитлером, а Срби са нацистима, иако су се управо они масовно борили против нацизма и фашизма, изневши терет победе у Другом светском рату. Да би Срби постали „нацисти”, новинари су правили наручене репортаже о држању тзв. „концентрационих логора”, па су чак тврдили, појачавајући наратив, да се ради „о некој врсти Аушвица у Европи”, што све наравно није имало никакве везе са истином (в. Чомски, 2018, стр. 85). Неки међу њима су за своје „заслуге” у оптужбама Срба за „нацизам” и логоре добили и Пулицерову награду (Вуковић, 2007, стр. 34–35).

Како смо нагласили, рат на просторима бивше југословенске републике Босне и Херцеговине је вођен између Муслимана, Срба и Хрвата, да би мир био закључен између представника Бошњака, Срба и Хрвата, у Дејтону 1995. Током три и по ратне године Муслимани постају Бошњаци.²³ Извршена је и терминолошка идентификација нације. Било је „незгодно” стварати верску државу у срцу Европе. Осим тога, требало је успоставити демаркацију од српског (словенског) етничког порекла. У процесу конституисања Бошњака као нације, долази и до стварања „босанског” и „бошњачког језика”²⁴. Нама није јасно да ли је то исти језик са два назива или су то два језика, али нам је потпуно јасно да у лингвистичком смислу то јесте српски језик (в. Одбор за стандардизацију, 2018; Ковачевић, 2020), „обогаћен” турцизмима, исписан латиничним писмом и креиран у сврху новог „идентитетског обележја” Бошњака. Креира се и бошњачка књижевност, која није она којој су припадали писци исламске вере (или су неки њихови преци узели ислам, а они сами били атеисти какав је случај био са Мешом Селимовићем), али који су се сматрали српским писцима и декларисали као Срби (в. Селимовић,

²² Слично је прошао и амерички председник Доналд Трамп током Бајденове председничке кампање и након његове победе, као и садашњи руски председник В. В. Путин.

²³ Академик Екмечић указује да су босански муслимани „више од девет пута” мењали назив свог националног идентитета (Екмечић, 2007, стр. 313).

²⁴ Некако, у исто време, у ту сврху ангажовани хрватски лингвисти конструишу и црногорски језик, по сличном принципу: уводе нова слова (као што је чињено, својевремено, са македонским) и пишу га латинично.

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?” Или о изградњи колективној националној идентитету ...

2023). Међутим, за стварање нације било је неопходно креирати и конститутивни мит. Тако је дошло и до митологизације „геноцида у Сребреници”. Извесно је да се у том месту збио злочин јула 1995., знатно малобројнији по жртвама него што муслиманска страна тврди²⁵, али тај злочин није имао карактеристике геноцида. О томе је писао и Ноам Чомски:

„Један старешина паравојних формација хвалисао се новинарима како шаље своје јединице у српска села, где одсецају људима главе и муче их, после чега се враћају у зону безбедности ... Е, сад, шта је заповедник урадио: повукао је своје паравојне јединице, а кад су Срби реаговали и дошли, изненадили су се видевши да нема војне одбране и онда су починили многа злодела ... Ако неко убије, рецимо, две хиљаде мушкараца у селу, пошто је дозволио женама и деци да оду – штавише, сместио их у камионе и одвезао одатле – то није геноцид. Стравично је, али није геноцид.” (Чомски, 2018, стр. 85)

Пред тзв. „Хашким трибуналом” за злочин у Сребреници одговарало је војно и политичко руководство Републике Српске, Да би их осудио, овај квазитрибунал је практично изменио дефиницију геноцида садржану у Конвенцији о геноциду. Према таквој интерпретацији, није неопходан ни *dolus specialis*, нити је важан број жртава, нити њихов удео у укупној популацији групе која се елиминише. Све ово је учињено да би се српски народ окарактерисао као геноцидан ЗА РАЗЛИКУ од муслиманског (преименованог у бошњачки) народ, који је народ – жртва, па самим тиме мора да има симпатије, наклоност и солидарност остатка света (редукованог, заправо, на колективни Запад). Ово је и геополитички одговарало САД и колективном Западу како би у исламском свету пропагандно представили да они нису против ислама, већ само против оног „радикалног”, док ето у Босни они „штите” нацију која припада исламу. При свему томе, врло цинично је наглашавано од стране протагониста оваквог правног и социјалног инжењеринга, да су кривци појединци, а не читави народи. Ово је, свакако, бесмислено, пошто појединац не може да почини геноцид; иза њега мора да стоји организована моћ физичког насиља, обично држава.

Упорност да се у тзв. „Хашком трибуналу” изрекну Србима „пресуде за геноцид у Сребреници”, тиме није окончана. Након неуспелог покушаја Уједињеног Краљевства да се усвоји Резолуција о Сребреници у Савету безбедности ОУН, што је осујећено ветом Русије, пропагандни рад је настављен. Неопходна је била и „политичка” потврда да су Срби извршили „геноцид” у Сребреници. Врхунац овог бешчасног делања је изгласавање у Генералној скупштини ОУН Резолуције о успостављању тзв. „Међународног

²⁵ Тврде преко 8.000 жртва.

дана сећања и обележавања геноцида у Сребреници 1995. године” (GA OUN, 2024). Читава процедура је текла по правилима за одлучивање о „Култури мира” (sic!), чиме је омогућено да акт буде усвојен већином од присутних у сали за седнице Генералне асамблеје ОУН. Истовремено, документ је усвојен мањином гласова држава-чланица ОУН, будући да је „за” овакву резолуцију, коју су предложиле Немачка (sic!) и Руанда, а „спонзорисала” Хрватска (sic!), гласала 81 чланица ОУН²⁶, док 107 држава није гласало за Резолуцију. Мањинско „усвајање” ове Резолуције јесте историјска победа Србије у дипломатским оквирима, али је такође и печат на конститутивни мит о Бошњацима као нацији. То је „карактеристична разлика”. Као што је истински „холокауст” који је немачка починила над Јеврејима током Другог светског рата постао конститутивни мит тог народа и Државе Израел, по аналогiji се настоји да се „геноцидом” у Сребреници дефинитивно конституише бошњачка нација и држава.

*Закључна размајрања или:
Хоћеш ли и даље бићи Србин?*

Конституисање Бошњака као нације, заправо антинације, на начин како смо га описали, је довршен, али идеја о унитарној Босни није остварена. Тога су свесни и Бошњаци: и поред свега, нису (још) изборили своју „националну” државу. Потребно је сузбити, пре свега, српски фактор на Балкану. Читав процес и даље тече, са циљем унитаризације Босне и Херцеговине, што је био и узрок избијања ратних сукоба крајем XX века. Настоји се да се вишенационална Босна и Херцеговина, каква је и гарантована Дејтонско-париским мировним споразумом (DPA, 1995), са три конститутивна народа (Бошњаци, Срби и Хрвати) и два конститутивна ентитета (муслиманско-хрватска Федерација Босне и Херцеговине и Република Српска) претвори у националну, унитарну државу која ће имати један конститутивни народ – Бошњаке.²⁷

²⁶ Важно је истаћи: све бивше југословенске републике (Црна Гора, Северна Македонија, БиХ, Хрватска и Словенија), сада новостворене државе, гласале су против Србије, за ову антисрпску резолуцију. Глас Босне и Херцеговине је, свакако, споран пошто амбасадор није имао такву инструкцију дејтонског Председништва БиХ, али то већ није први пут виђено. Важно је запамтити ово „ex-југословенско јединство” у антисрпству као историјску чињеницу.

²⁷ „Бошњаштво је назив којим се означава етнополитичка концепција чија је суштина у ставу да у старој историјској земљи Босни (и Херцеговини), старијој и од Србије и од Хрватске, као њено аутохтоно становништво, с непрекинутим етничким, културним, психичким па и државотворним континуитетом од раног средњег века

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?” Или о изградњи колективној националној идентитету ...

Истовремено трају свакодневни напади и прогон Срба на Косову и Метохији, где се покушава, по узору на Бошњаке, створити нова нација – Косовари, што би био заједнички појам и за Србе и за Албанце, премда га као такав већински не прихватају ни једни ни други. Но великим силама које се баве креирањем нових нација (и држава), вештачки конструисаним, било да их називамо „синтетичким” или „антинацијама”, то ни мало не смета. Оне преобликују простор и политику, руковођене својим геополитичким циљевима. Стрепња од Срба, уз то православних и као таквих блиских Русима (уп. Антонић, 2022), што је и историјски, а данас посебно апсолутно непожељно са аспекта колективног Запада, истовремено највеће нације на балканском простору, при том који сада живе у више држава и, наравно, теже и националном и државном јединству које су већ некада имали (у Југославији), улази у геополитичке прорачуне. Отуда стални напади и стигматизација Српства и Србије, отуда покушаји дестабилизације Србије, пошто ослабљена Србија дефинитивно не би могла да заштити свој национални интерес нигде: ни у својој јужној покрајини Косову и Метохији ни у својој северној покрајини Војводини, ни у Рашкој области (да укажемо само на неке од могућих тачака атака), нити да штити своје сународнике у Републици Српској, Црној Гори. Све то прети да изазове нове конфликте, не само локалне.

Отуда је за српски народ и Србе од необичне важност очување свог националног идентитета, неговање културе памћења, супротстављање ревизији историје... У противном, ризикујемо да постанемо најгори народ на Планети, уз стереотипе које су нам други скројили, саркастично, према њиховој мери. Теже је борити се против великих и моћних, него се повинovati њиховим захтевима и прохтевима. Некада се човек повинује из разлога конформизма, некада због страха који „човјеку образ каља често”. Одлука је на нацији хоће ли да опстане; одлука је на држави хоће ли да се бори за суверенитет и интегритет; одлука је на сваком појединцу хоће ли се поносити својом националношћу и својом државом. Суштинско питање је дакле: хоћеш ли, и поред све стигматизације којој си изложен, и даље да будеш Србин? Лично, немам дилему. Надам се ни већина мојих сународника.

Литература

- Албвас, М. (2013). *Друштвени оквири памћења*. Нови Сад: Mediterran Publishing.
 Алтисер, Л. (2015). *Идеологија и државни идеолошки апарати*, 2. и допуњено издање. Лозница: Карпос.
 Антонић, С. (2022). *Два завјина народа: Руси и Срби*. Београд: Catena mundi.

до данас, живе Бошњаци, и да је то једино њима одговарајуће народно и национално име” (Танасковић, 2000, стр. 170).

- Асман, Ј. (2015). Колективно сећање и културни идентитет. У: М. Сладечек, Ј. Васиљевић, Т. Петровић Трифуновић (ур.), *Колективно сећање и политичке њамћења* (стр. 61–70). Београд: Завод за уџбенике – Институт за филозофију и друштвену теорију.
- Бжежински, З. (2001). *Велика шаховска њабла*. Подгорица – Бања Лука: ЦИД – Романов.
- Вуковић, С. (2007). *Како су нас волели*. Нови Сад: Stylos.
- Вуковић, С. (2018). *Срби у нарајиву Зайада: 'хуманитарна' НАТО инјервенција*, I–II. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића
- Вучковић, Б. (2021). *Медијска ѡтрансмисија и очување срјској културној идентитетна на ѡдручју Косова и Метјохије (1999–2015)* (одбрањена докторска дисертација). Филозофски факултет, Косовска Митровица.
- Гиденс, Е. (2009). *Европа у ѡлобалном добу*. Београд: СЛИО.
- Голубовић, З. (2007). Идентитет. У: А. Мимица и М. Богдановић (ур.), *Социолошки речник* (стр. 180–181). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Деспотовић, Љ. (2019). Срби Мухамедове вере: од Калајевих Бошњака до Алијиних Новобошњака. *Култура ѡлиса*, XVI (38), 327–340.
- Дугин, А. Г. (2013). *Четврти ѡлијичка ѡтеорија*. Београд: МИР.
- Екмечић, М. (2002). Национални идентитет, синтетичке нације и будућност демократије. У: М. Екмечић (прир.), *Дијалој ѡрошлости и садашњости* (стр. 19–74). Београд: Службени лист СРЈ.
- Екмечић, М. (2007). *Дујо крејњање између клања и орања*. Београд: Завод за уџбенике.
- Кисинџер, Х. (1995). Прикривани интервју. https://www.youtube.com/watch?v=gnNakmO2_Fs
- Ковачевић, Ж. (2007). *Америка и расјаа Јујославије*, друго издање. Београд: „Филип Вишњић” – Факултет политичких наука.
- Ковачевић, М. (2020). *Срјски језик и срјски језици*. Београд: „Штампар Макарије”.
- Колшек, К. (2005). *Први ѡуцњи у СФРЈ: сећања на ѡочетњак оружаних сукоба у Словенији и Хрвајској*. Београд: Dan Graf.
- Крстић, В. (2024). *Геноцидом до Велике Хрвајске*, 7. издање. Београд: Catena mundi.
- Маликовић, Д., Растовић, А., Шуваковић, У. (2008). *Парламентарне сјранке у Краљевини СХС – Јујославији: ѡартијски ѡрограми*, књ. II. Косовска Митровица – Београд: Филозофски факултет – Трећи миленијум.
- Марковић, Д. Ж. (2013). *Глобализација и идентитетна*. Београд: Српска академија образовања.
- Марковић, М. (2009). *Нововековни срјски мислиоци*. Београд: Пешић и синови.
- Митровић, Љ. (1997). *Социолојија*. Београд: Удружење „Наука и друштво” – Институт за политичке студије.
- Одбор за стандардизацију српског језика (2018, 27. децембар). О статусу босанског или бошњачког језика, Одлука бр. 65. <https://www.ossj.rs/odluke-i-saopstenja/o-statusu-bosanskog-ili-bosnjackog-jezika/>
- Пашић, Н. (1993). Нација и национализам. У: М. Матић (ур.), *Енциклопедија ѡлијичке културе* (стр. 705–724). Београд: Савремена администрација.
- Пироћанац Петровић, З. (2014). *Хоћеш ли и даље да будеш Србин: анјолојија анјисрјства*. Београд: Новости – Институт за политичке студије.

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?“ Или о изградњи колективної националној идентичности ...

- Попић, С. (2021). *(Де)конструкција колективної идентичности на Косову и Метохији* (одбрањена докторска дисертација). Филозофски факултет, Ниш.
- Попов, Ч. (2007). *Велика Србија: стварности и мити*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ракић, Б. М. (2020). Културно наслеђе – право, идентитет и достојанство – право на приступ културном наслеђу и на уживање културног наслеђа као људско право. *Социолошки преглед*, 54(4), 1210–1259. <https://doi.org/10.5937/socpreg54-30009>
- Ракић, Б. М. (2021). Дивља градња у сфери језика. *Социолошки преглед*, 55 (3), 771–805. <https://doi.org/10.5937/socpreg55-34110>
- Ратковић, Р. и Тетковић, В. (1999). *Основни социологије*. Београд: „Наука и друштво“.
- Селимовић, С. (2023). *Знамениити Срби исламске вероисповести*. Београд: СКЗ
- Симеуновић, Д. (2019). *Историја српске цолиичке мисли / нови век, 2. издање*. Нови Сад: Православна реч.
- Симић, П. (2004). Како су Муслимани постали нација?, фељтон. *Вечерње новости*, 6–15. фебруар. <https://www.novosti.rs/feljton/412/kako-su-muslimani-postali-nacija>
- Тадић, Љ. (1996). *Наука о цолиичици*. Београд: БИГЗ.
- Танасковић, Д. (2000). *Ислам и ми*. Београд: Партенон.
- Тито (Броз, Јосип, 1942). Национално питање у Југославији у светлу борбе за национално ослобођење. *Пролетер* XVII (16), децембар.
- Фукујама, Ф. (2022). *Идентичности: захтев за достојанством и цолиичком ресентиманом*. Подгорица: ЦИД – УДГ.
- Храбак, Б. (2003). *Демичеј: организација муслимана Македоније, Косова, Метохије и Санџака: 1919–1928*. Београд: Самиздат.
- Чкребић, Д. (2018). *Коминтерна: бурни догађаји и њихове последице по СФРЈ и Србију*. Београд: Завод за уџбенике.
- Чомски, Н. (2018). *Југославија: мир, рати и распад*. Београд: Самиздат Б92.
- Шљукић, С. (2011). *Мити као судбина*. Сремски Карловци: Каирос.
- Шљукић, С. (2021). Улога образовања у обликовању и одржавању националне кохезије. У: С. Шљукић и С. Владушић (ур. и прир.), *Нација и образовање* (стр. 321–341). Нови Сад: Матица српска. https://doi.org/10.18485/ms_tz_osnio.2021.ch14
- Шуваковић, У. (2015). Европски идентитет – још ће много воде протећи... *Зборник радова Филозофској факултети у Приштини*, 45 (4), 239–252. <https://doi.org/10.5937/zrffp45-9762>
- Шуваковић, У. (2020). Учинак 'седме силе' у пропагандном рату – о дометима једне анализе. *Зборник Мачице српске за друштвене науке*, 175 (3), 329–343. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN2075329S>
- Шуваковић, У. (2023). Рат који је избио са три деценије доцње. *Балканске синтесе*, 1, 13–31. <https://doi.org/10.46630/bs.1.2023>
- Шуваковић, У. (2024). Антифашизам као одредница српског националног идентитета. *Социолошки преглед*, 58(4), 952–984. <https://doi.org/10.5937/socpreg58-55602>
- Шуваковић, У. (2025). *Р. А. Рајс: пред злочином није могућа неутралности (поводом 150 година од рођења)*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Архив Војводине – Факултет за образовање учитеља и васпитача.

- Шуваковић, У. (2010). Културна политика бивших југословенских република Босне и Херцеговине и Хрватске у огледалу њихових националних кинематографија (1993–2008). У: Б. Стевановић, А. Костић, Љ. Митровић (ур.), *Медији и култура мира на Балкану* (стр. 221–234). Ниш: Филозофски факултет – Центар за социолошка истраживања.
- Clark, Ch. (2014). *Како је Европa кренула у рај 1914*. Смедерево: Heliks.
- DPA (1995). The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. <https://www.osce.org/files/f/documents/e/0/126173.pdf>
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. New York: W. W. Norton & Co.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and Society*, 2nd edition. New York: Norton.
- GA OUN (2024, 30 May). International Day of Reflection and Commemoration of the 1995 Genocide in Srebrenica, A/RES/78/282. <https://docs.un.org/en/A/RES/78/282>
- Smit, A. D. (2010). *Национални идентитет и његовост, 2. издање*. Београд: Библиотека ХХ век.
- Touraine, A. (2000). *Can We Live Together? Equality and Difference*. Stanford (CA): Stanford University Press.
- Weber, M. (1976). *Привреда и друштво*, том 2. Београд: Просвета.
- Zimmermann, W. (2003). *Poreklo jedne katastrofe: Jugoslavija i njeni rušitelji*, 2. izdanje na srpskom jeziku. Београд: Dan Graf.

Uroš V. ŠUVAKOVIĆ²⁸

University of Belgrade
Faculty of Education
Department for Philosophy and Social Sciences
Belgrade (Serbia)

“Do You Still Want to Be a Serb?” or on Building Collective National Identity Based on Historical Revisionism and Stigmatization

Summary

The title of our paper references the monograph by Zoran Petrović Piroćanac (2014) subtitled *Anthology of Anti-Serbism*, which contains various stigmatizing statements by world officials about the Serbian nation during the 1990s and the 2000s.

Our presentation will be based on the concept of nation building and the related concept of *state-building*, since the emancipation of each nation culminates with the emergence of its national state.

All this relates to collective identity; us *versus* them; victims *versus* criminals; the slain *versus* genocide perpetrators!

Bearing in mind that science should address modern problems, our paper will explore the case of Bosnia and Herzegovina to demonstrate how the portrayal of Muslims as war

²⁸ Година рођења: 1970.

„Хоћеш ли и даље да будеш Србин?“ Или о изјрађњи колективної националној идентитијетиа ...

victims has contributed to the construction of the Bosniak nation, while simultaneously, the depiction of Serbs as criminals and war instigators has led to the stigmatization of the Serbian nation. This stigmatization not only seeks to dismantle their national identity but also aims at the deconstruction of their state. Historical revisionism has allowed the perpetrators of genocide against Jews, Russians, Poles, Serbs, and Roma during World War II – namely, the Germans – to be the *sponsors* of the U.N.

General Assembly's Resolution proclaiming that the Serbs committed genocide in Srebrenica. Ten years prior to this Resolution, the Serbs were accused in global historical forums of having triggered World War I. Thus, historical revisionism and stigmatization collectively dismantle the national identity of one nation – the Serbs – while simultaneously constructing the national identity of another – the Bosniaks (it should be noted that during the civil war between the Serbs and Muslims in Bosnia and Herzegovina, the term *Bosniaks* was not in use), or a third – the Kosovars (a designation not accepted, for various reasons, by either Serbs or Albanians in Kosovo and Metohija).

This type of social engineering could only lay the groundwork for new conflicts, and therefore, it should not be pursued. Even as political decisions follow their own paths, scientific truth – whether historical, sociological, or other – must remain on the most reliable path to truth. Unfortunately, this is difficult to achieve when political stances are imposed as the *supreme truths*, a practice that is common in today's world.

Keywords: historical revisionism; stigmatization; national identity.